

ओमवीरसिंह बस्न्यातको महाकाव्यकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

चिदानन्द नेपाल

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६९

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजन परिपूर्तिका निम्ति ओमवीरसिंह बस्न्यातको महाकाव्यकारिता शीर्षकको शोधपत्र चिदानन्द नेपालले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष पेस गर्न सिफारिस गर्दछु ।

.....
(डा.खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्)

शोधनिर्देशक

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति : २०६९।११ ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्र चिदानन्द नेपालले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष, दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको ओमवीरसिंह बस्न्यातको महाकाव्यकारिता शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम
(विभागीय प्रमुख)

.....

२. डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल्
(शोधनिर्देशक)

.....

३.
(बाह्य परीक्षक)

.....

मिति : २०६९/११/

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत गरिएको ओमवीरसिंह बस्न्यातको महाकाव्यकारिता शीर्षकको शोधपत्र आदरणीय गुरु डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हा । शोधपत्र तयारीको क्रममा आनो कार्यगत व्यस्तताबाट समय मिलाएर आवश्यक सर-सल्लाह, सुभाब एवम् उद्देश्यमूलक जानकारी शोधपत्रको निरीक्षण, परिमार्जन तथा शुद्धीकरण गरिदिनु हुने आदरणीय गुरु डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान कार्य गर्न स्वीकृति प्रदान गर्ने त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति म आभार व्यक्त गर्दछु । त्यसैगरी शोधपत्रको तयारीका क्रममा सहयोग र सुभाब दिनुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका आदरणीय गुरुहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु साथै प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्दा सम्बन्धित विषयप्रति सल्लाह र सुभाब दिनुहुने ओमवीरसिंह बस्न्यातप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यस शोधकार्यका लागि आवश्यक पुस्तक तथा पत्रपत्रिका सरल र सहज ढङ्गले उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालय परिवारलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यसैगरी विभागीय पुस्तकालय कर्मचारीप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

विभिन्न बाधा र अफ्याराहरू आइपर्दा पनि मलाई उचित वातावरण सिर्जना गरी मेरो अध्ययनलाई निरन्तरता दिनुहुने आदरणीय बुवाआमा तथा घरपरिवारप्रति आजीवन ऋणी रहनेछु । सामग्री सङ्कलनदेखि शोधपत्र लेखन कार्यसम्मलाई प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने मित्रजनहरूप्रति पनि आभारी छु । सङ्कलित सामग्रीहरू सुरक्षितपूर्वक टङ्कण गरिदिने बहिनी दिव्या क्षेत्री 'पूर्णमा' लाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

.....
चिदानन्द नेपाल

मिति : २०६९/११/२७

रोल नं ४८

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

विषयसूची

पृष्ठ

पहिलो - परिच्छेद : परिचय

१-५

१.१ विषय परिचय

१

१.२. समस्या कथन

१

१.३ शोधकार्यका उद्देश्यहरू

१

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा

२

१.५ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व

४

१.६ शोधपत्रको सीमाङ्कन

४

१.७ सामग्री सङ्कलन विधि

४

१.८ शोधविधि

५

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा

५

दोस्रो - परिच्छेद : दुई ओमवीरसिंह बस्न्यातको संक्षिप्त परिचय

६-१३

२.१ ओमवीरसिंह बस्न्यातको जीवनी

६

२.१.१ जन्म र बाल्यकाल

६

२.१.१ शिक्षादीक्षा

६

२.१.३ व्रतबन्ध तथा विवाह

७

२.१.४ जागिरे जीवनको सुरुआत

७

२.१.५ आर्थिक अवस्था

८

२.१.६ शारीरिक बनावट, स्वभाव र रुचि

८

२.१.७ भ्रमण

९

२.१.८ प्रारम्भिक साहित्यिक गतिविधि र लेखनकार्य

९

२.१.९ सम्मान तथा पुरस्कार	१०
२.२ ओमवीरसिंह बस्न्यातको व्यक्तित्वको अध्ययन	११
२.२.१ साहित्यिक व्यक्तित्व	११
२.२.१.२ कवि व्यक्तित्व	११
२.२.१.२ उपन्यासकार व्यक्तित्व	११
२.२.१.३ कथाकार व्यक्तित्व	११
२.२.१.४ नाटककार व्यक्तित्व	१२
२.२.२ साहित्येतर व्यक्तित्व	१२
२.२.२.१ समाजसेवी व्यक्तित्व	१२
२.२.२.२ शिक्षक व्यक्तित्व	१२
२.२.२.३ प्रशासनिक व्यक्तित्व	१२
२.३ जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्य लेखनका बीच अन्तर्सम्बन्ध	१३
तेस्रो - परिच्छेद : ओमवीरसिंह बस्न्यातको महाकाव्य यात्रा	१४-१७
३.१ महाकाव्ययात्रा र चरण विभाजन	१४
३.२ पहिलो चरण : (२०५४ देखि २०५७ सम्म)	१४
३.३ दोस्रो चरण (२०५८- २०६३ सम्म)	१६
३.४ निष्कर्ष	१७
चौथो- परिच्छेद : ओमवीरसिंह बस्न्यातका प्रकाशित महाकाव्यहरूको विश्लेषण	१८-११५
४.१ पासाङ ल्हामू महाकाव्यको विश्लेषण	१८
४.१.१ परिचय	१८
४.१.२ संरचना	१८
४.१.३ विषयवस्तु वा मूलभाव	२०
४.१.४ सहभागी र सहभागिता	२२

४.१.४.१ पासाड लहामूका चारीत्रिक प्रकार र अभिलक्षण	२२
४.१.४.२ लाकपा सोनामका चारित्रिक प्रकार र अभिलक्षण	२४
४.१.५ परिवेश	२६
४.१.६ उद्देश्य	२८
४.१.७ दृष्टिविन्दु	२८
४.१.८ भाषाशैलीय विन्यास	२९
४.१.८.१ प्रमुख सङ्केतक र सङ्केतित	२९
४.१.८.२ लय	३०
४.१.८.३ अलङ्कार	३२
४.१.९ व्याख्या र निष्कर्ष	३४
४.२ सेवा सैनिक भूपट महाकाव्यको विश्लेषण	३५
४.२.१ परिचय	३५
४.२.२ संरचना	३६
४.२.३ विषयवस्तु	३८
४.२.४ सहभागी र सहभागिता	३९
४.२.५ परिवेश विधान	४०
४.२.६ उद्देश्य	४५
४.२.७ दृष्टिविन्दु	४५
४.२.८ भाषाशैलीय विन्यास	४५
४.२.८.१ प्रमुख सङ्केतक र सङ्केतित	४६
४.२.८.२ लय	४७
४.२.८.३ अलङ्कार	४८
४.२.९ व्याख्या र निष्कर्ष	५१

४.३ पृथ्वी महाकाव्यको विश्लेषण	५२
४.३.१ परिचय	५२
४.३.२ संरचना	५२
४.३.३ विषयवस्तु	५७
४.३.४ सहभागी र सहभागिता	५९
४.४.४.१ पृथ्वीका चारित्रिक प्रकार र अभिलक्षण	६०
४.३.४.२ कालु पाण्डेका चारित्रिक प्रकार र अभिलक्षण	६१
४.३.४.३ बिसे नगर्चीका चारित्रिक प्रकार र अभिलक्षण	६२
४.३.४.४ इन्द्रकुमारीका प्रमुख चारित्रिक प्रकार र अभिलक्षण	६३
४.३.४.५ परिवेश विधान	६४
४.३.६ उद्देश्य	६६
४.३.७ दृष्टिबिन्दु	६७
४.३.८ भाषाशैलीय विन्यास	६८
४.३.८.१ प्रमुख सङ्केतक र सङ्केतित	६८
४.३.८.२ लय	७६
४.३.८.३ अलङ्करण	७८
४.३.९ व्याख्या र निष्कर्ष	७९
४.४ भानुभक्त महाकाव्यको विश्लेषण	७९
४.४.१ परिचय	८०
४.४.२ संरचना	८२
३.४.३ विषयवस्तु	८२
४.४.४ सहभागी र सहभागिता	८३
४.४.४.१ भानुभक्तका चरित्रिक प्रकार र प्रमुख अभिलक्षण	८४

४.४.४.२ श्रीकृष्ण आचार्य	८५
४.४.४.३ घाँसी	८५
४.४.५ परिवेश विधान	८५
४.४.६ उद्देश्य	८८
४.४.७ दृष्टिबिन्दु	८९
४.४.८ भाषाशैलीय विन्यास	८९
४.४.८.१ प्रमुख सङ्केत र सङ्केतित	८९
४.४.८.२ लय	९१
४.४.८.३ अलङ्कार	९३
४.४.९ व्याख्या र निष्कर्ष	९६
४.५ चक्रपाणि महाकाव्यको विश्लेषण	९७
४.५.१ परिचय	९७
४.५.२ संरचना	९७
४.५.३ विषयवस्तु	१००
४.५.४ पात्रविधान	१०१
४.५.४.१ चक्रपाणिका प्रमुख चारित्रिक अभिलक्षण र प्रकार	१०१
४.५.४.२ लक्ष्मीनन्दनका प्रमुख चारित्रिक प्रकार र अभिलक्षण	१०३
४.५.५ परिवेश विधान	१०४
४.५.६ उद्देश्य	१०६
४.५.७ दृष्टिबिन्दु	१०७
४.५.८ भाषाशैलीय विन्यास	१०७
४.५.८.१ प्रमुख सङ्केतक र सङ्केतित	१०७
४.५.८.२ लय विधान	१०९

४.५.८.३ अलङ्कार	१११
४.५.९ व्याख्या र निष्कर्ष	११४
पाँचौँ -परिच्छेद उपसंहार तथा निष्कर्ष	११६-१२२
५.१ उपसंहार	११६
५.२ निष्कर्ष	१२०
सन्दर्भसामग्रीसूची	१२३

सङ्क्षेपीकरण

संक्षिप्त रूप

पूर्ण रूप

अप्रका.

अप्रकाशित

आइ.ए.

इन्टरमिडियट अफ आर्ट्स

एस.एल.सी.

स्कूल लिभिङ्ग सर्टिफिकेट

ते.सं.

तेस्रो संस्करण

त्रि.वि.

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

दो.सं.

दोस्रो संस्करण

ने.के.वि.

नेपाली केन्द्रीय विभाग

ने.रा.प्र.प्र.

नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान

ने.शि.स.

नेपाली शिक्षण समिति

पृ.

पृष्ठ

प्र.सं.

प्रथम संस्करण

बी.ए.

ब्याचलर अफ आर्ट्स

भा.रु.

भारतीय रूपैया

वि.पी.

विश्वेश्वर प्रसाद

वि.सं.

विक्रम सम्वत्

सम्पा.

सम्पादन/सम्पादक

स्व.

स्वर्गीय